

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ІНОЗЕМНИХ (КИТАЙСЬКИХ) СТУДЕНТІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання, пов'язані з особливостями навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України та їх дидактичною адаптацією в навчальному процесі. Автор пропонує модель управління навчальною діяльністю іноземних студентів, яку можуть використовувати менеджери освіти для аналізу такого управління.

Ключові слова: навчання іноземних студентів, управління навчанням.

Інтернаціоналізація освіти є ключовим чинником її трансформації в розвинених країнах в останні десятиріччя. Одним з ключових напрямів розвитку інтернаціоналізації у сфері освіти є навчання іноземних студентів - розвиток ринку освітніх послуг.

Сучасний ринок освітніх послуг постійно розростається, поступово набуває все більш глобального характеру. Збільшується спектр пропонованих послуг для студентів, обсяг доходу та кількість студентів, що навчаються за кордоном. Інтернаціоналізація освіти має різні цілі, серед яких: диверсифікація і зростання фінансових надходжень через залучення іноземних студентів на платне навчання; розширення навчальних планів і навчання своїх студентів у зарубіжних вузах-партнерах; розширення регіональної мережі ВНЗ для ефективного використання своїх ресурсів, підвищення якості освіти та досліджень за рахунок участі студентів і викладачів у міжнародному процесі обміну знаннями тощо.

Для вищих навчальних закладів України навчання іноземних студентів сьогодні є важливим, але ще недостатньо освоєним напрямом діяльності. Багато управлінців у галузі освіти розглядають надання освітніх послуг іноземним громадянам як один із шляхів подолання кризових явищ у системі вищої освіти, пов'язаних з демографічними проблемами в Україні. Важливим партнером в цьому напрямку для України є Китайська Народна Республіка.

КНР сьогодні є державою, яка динамічно розвивається. У 1990-і – на початку 2000-х рр. у КНР було проведено низку заходів щодо модернізації системи освіти. Але система освіти ще не може уповні забезпечити потреби населення країни в освітніх послугах. Тому велика кількість китайських студентів виїжджають для отримання освіти за межі своєї країни.

Дослідження особливостей навчання іноземних студентів є сьогодні актуальною темою наукових розробок. Дослідники О. М. Суригін, Д. Г. Арсенєв, В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова, Т. А. Вишнякова, Т. І. Капітонова, А. Н. Щукін, М. А. Іванова, Н. А. Тіткова, І. В. Ширяєва, Т. П. Чернявська, Л. А. Марюкова та ін. внесли свій значний вклад у вивчення особливостей навчання іноземних студентів. Однак проблеми вдосконалення управління навчальною діяльністю іноземних студентів ще є мало розробленими в сучасній психолого-педагогічній літературі в Україні.

Однією з особливостей навчальної діяльності іноземних студентів є те, що вона протікає на тлі адаптації до умов життя і роботи в новому для них соціально-культурному середовищі. Організація успішної адаптації сприяє більш швидкому включенню іноземних студентів у студентське середовище, полегшує їм процес навчання, в якому головну роль відіграють педагогічне спілкування й міжособистісні стосунки.

У психологічних дослідженнях під адаптацією розуміють здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем, це пристосування людини до вимог конкретної соціальної групи і суспільства в цілому з урахуванням своїх потреб, прагнень та інтересів [1].

Адаптація іноземного студента до навчання – це складний динамічний, багаторівневий і багатосторонній процес перебудови потребно-мотиваційної сфери, комплексу наявних навичок і умінь у відповідності з новими для нього умовами навчання. В адаптаційний період у студентів помітно змінюються і стабілізуються основні властивості пізнавальних процесів (пам'яті, мислення, уваги). Зміна рівня цих процесів, їх стабілізація в певні періоди є одним з показників, що характеризують адаптацію до навчального процесу. Побудова навчально-виховної системи, що відповідає особливостям пізнавальних процесів іноземних студентів, дозволяє вдосконалити цілий ряд моментів навчально-пізнавальної та виховної діяльності в період адаптації.

Дидактична адаптація іноземних студентів розглядається нами як процес, зумовлений включенням студента в нове мовне, соціальне та навчальне середовище, де під керівництвом викладача, який використовує основні форми і методи навчання, відбувається формування структури навчальної діяльності студента і стійких особистісних відносин до всіх елементів педагогічної системи. Формування особистості студента в процесі дидактичної адаптації включає в себе не тільки надбання знань, умінь, а й формування установок, інтересів, соціальних навичок, необхідних представнику майбутньої професії.

У дослідженнях сучасних учених виділені категорії проблем студентів, що навчаються у ВНЗ інших країн: статус студента-іноземця, що припускає адаптацію до незвичного соціокультурного середовища; проблеми, спільні для будь-якого першокурсника; проблеми, спільні для молоді на даному віковому етапі; проблеми, зумовлені етнічним статусом в іншій країні [3]. На думку дослідників М. А. Іванової та Н. А. Тіткової труднощі адаптації іноземних студентів залежать від національних та релігійних характеристик і змінюються від курсу до курсу. Етапи адаптації іноземних студентів до нового мовного, соціокультурного та навчального середовища такі: входження до студентського середовища, засвоєння основних норм міжнародного колективу, формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання "мовного бар'єру", посилення почуття академічної рівноправності [2].

Адаптації студента-іноземця до нового соціокультурного середовища сприяють дві групи факторів залежності: від студента та від викладача. З боку студента важливі: достатній рівень базової підготовки, рівень знання мови навчання, індивідуальна здатність до навчання, особливості національного менталітету. Викладач, у свою чергу, повинен бути компетентний у предметі, володіти мовою спілкування і володіти певними особистими якостями та міжкультурною компетентністю.

Аналіз науково-теоретичних підходів до навчання іноземних студентів виявив, що відмітними особливостями дидактичної системи навчання іноземних студентів є 2 чинники - нерідна мова навчання і нерідне середовище, в якому відбувається навчання [3].

Аналіз закономірностей і принципів навчання на нерідній мові учнів, які паралельно оволодівають мовою навчання та орієнтовані на певну професійну область, а також мають національно-специфічний досвід навчальної діяльності, в умовах інтенсивної соціально-біологічної адаптації та міжкультурної взаємодії дозволив нам розробити і представити модель управління навчальною діяльністю іноземних студентів.

Під управлінням навчальною діяльністю іноземних студентів ми розуміємо сукупність управлінських впливів, які забезпечують досягнення цілей навчальної діяльності у вигляді розвинутої здатності студента здійснювати навчально-пізнавальну та професійну діяльність засобами нерідної мови в нерідному матеріальному та соціокультурному середовищі.

При управлінні навчальною діяльністю іноземних студентів необхідно враховувати всі компоненти дидактичної системи навчання на нерідній мові в нерідному середовищі.

Об'єктами управління навчальною діяльністю іноземних студентів можуть виступати цілі, зміст, форми організації, методи і технології, ресурсне забезпечення навчальної діяльності іноземних студентів.

Напрямами управління навчальною діяльністю іноземних студентів:

- 1) діагностика і розвиток готовності іноземних студентів до навчально-професійної діяльності у вищій школі іншої країни;
- 2) реалізація основної мети навчання іноземних студентів – розвиток здатності студента здійснювати навчально-пізнавальну та професійну діяльність засобами нерідної мови в нерідному матеріальному та соціокультурному середовищі: розвиток комунікативної компетентності студента в соціально-культурній та навчально-професійній сферах спілкування; розвиток професійної компетентності студента; розвиток адаптованості студента до нерідного матеріального та соціокультурного середовища, в якому здійснюється навчально-пізнавальна діяльність;
- 3) удосконалення змісту освіти іноземних студентів;
- 4) підбір найбільш ефективних форм організації, методів і технологій навчання іноземних студентів;
- 5) діагностика і оцінка результатів навчання;
- 6) розвиток ресурсного забезпечення.

Таке управління буде ефективним за умови врахування закономірностей і принципів навчання на нерідній мові.

Нижче нами наведено модель управління навчальною діяльністю іноземних студентів, яку можуть використовувати керівники навчальних закладів для аналізу такого управління.

У процесі дослідження ми виявили сутність дидактичних умов управління навчальною діяльністю іноземних студентів, під якими ми розуміємо сукупність можливостей організації процесу навчання, які дозволяють впливати на якість навчання іноземних студентів.

У якості таких дидактичних умов нами виявлені наступні:

1. Необхідність спеціальної дидактичної підготовки викладачів до навчання китайських студентів. Якщо узагальнити основні вимоги до викладачів, що працюють з іноземними студентами, то можна говорити про необхідність розвивати в них лінгводидактичну і полікультурну компетентність [3].

Лінгводидактична компетентність викладача включає: знання поетапних вимог до знань, умінь і навичок іноземних студентів, які навчаються нерідною мовою; методично коректне використання видів і організаційних форм навчальної діяльності, обгрунтований темп і дозування навчального матеріалу; дотримання норм сучасної літературної мови; цілеспрямовану роботу над навчанням спілкуванню у професійній сфері; над навчанням студентів читанням навчальної літератури і запису лекцій.

Полікультурна компетентність передбачає знання соціокультурних особливостей учнів, які включають до себе особливості освітніх систем, систем соціалізації, соціально-демографічні характеристики, паралінгвістичні, невербальні засоби спілкування, а також уміння застосовувати ці знання в практиці спілкування з іноземними студентами.

2. Необхідність спеціальної підготовки самих іноземних студентів, які приїхали навчатися в Україну, до специфіки навчання в українських ВНЗ.

З метою дослідження впливу дидактичних умов на ефективність управління навчальною діяльністю китайських студентів в Україні нами було складено анкету та проведено анкетування китайських студентів. В анкетуванні брали участь 100 китайських студентів, які навчаються у 7 ВНЗ України.

Питання анкети були спрямовані, з одного боку, на виявлення рівня задоволеності студентів навчанням в Україні, з іншого – на виявлення труднощів, з якими стикаються китайські студенти під час навчання в Україні та проаналізувати їх для того, щоб визначити програму щодо вдосконалення дидактичних умов управління навчальною діяльністю китайських студентів в Україні.

Під час відповіді на питання про те, наскільки китайські студенти мали можливість реалізувати свою мету навчання в Україні, 58% респондентів відзначили, що не зовсім задоволені результатами навчання, а 42% відзначили, що повністю реалізували свою мету навчання.

На запитання про стосунки в навчальній групі більшість респондентів відповіли, що відносини дуже добрі (77%), а 23% вважали відносини в групі нормальними.

Під час оцінки відносин китайських студентів з викладачами переважна більшість студентів відзначили, що задоволені ставленням викладачів до них (75%). 22% студентів відзначили, що не дуже задоволені відносинами з викладачами. 3% студентів виявилися незадоволеними ставленням викладачів до них.

Виходячи з того, що на адаптацію китайських студентів до навчального процесу у ВНЗ України впливають зовнішні соціальні фактори, а також рівень загальної адаптації до життя в іншій країні, четверте питання анкети ми присвятили виявленню того, наскільки добре складаються стосунки китайських студентів з людьми в Україні. При цьому трохи більше половини студентів (55%) відзначили, що стосунки з українськими людьми в них складаються добре. 26% респондентів вважають ці відносини не дуже хорошими, а 19% оцінили ці відносини як погані.

Таблиця 1

<i>Модель управління навчальною діяльністю іноземних студентів</i>	
<i>Компоненти</i>	<i>Зміст</i>
Об'єкти управління	Цілі, зміст, форми організації, методи і технології, ресурсне забезпечення навчальної діяльності іноземних студентів
Суб'єкт управління	Менеджер освіти – керівник навчального закладу, керівник підрозділу, який відповідає за підготовку іноземних студентів, менеджери навчальних, навчально-методичних та наукових підрозділів.
Мета	Забезпечення опанування іноземними студентами в повному обсязі освітньої послугою - розвиток комунікативної та професійної компетентності іноземного студента, досягнення адаптованості в соціокультурних умовах ВНЗ.
Завдання	Реалізація основної мети навчання іноземних студентів - розвиток здатності студента здійснювати навчально-пізнавальну та професійну діяльність засобами нерідної мови в нерідному матеріальному та соціокультурному середовищі: - розвиток комунікативної компетентності студента в соціально-культурній та навчально-професійній сферах спілкування; - розвиток професійної компетентності студента; - розвиток адаптованості студента до нерідного матеріального та соціокультурного середовища, у якому здійснюється навчально-пізнавальна діяльність.
Принципи	Відповідність сучасним світовим освітнім стандартам. Інноваційний характер управління. Адаповане управління. Пріоритет комунікативної складової в управлінні.
Функції	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз компонентів навчальної діяльності іноземних студентів і компонентів педагогічної системи, що забезпечує цю навчальну діяльність. • Планування навчальної діяльності іноземних студентів і заходів щодо підвищення ефективності такої діяльності. • Організація навчальної діяльності іноземних студентів, управління ресурсами (педагогічними, матеріальними, інформаційними, методичними та ін.); управління соціальними та психологічними аспектами навчальної діяльності іноземних студентів. • Контроль результатів навчальної діяльності іноземних студентів і діяльності викладачів, які здійснюють навчання іноземних студентів.
Механізми управління	<p>Нормативно-правовий: нормативне забезпечення процесу підготовки іноземних студентів у ВНЗ та навчальної діяльності іноземних студентів.</p> <p>Організаційний:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Удосконалення структури навчального закладу з метою забезпечення найбільш ефективних умов навчання іноземних студентів; • Реалізація проєктів, що сприяють підвищенню ефективності навчальної діяльності іноземних студентів; • Реалізація дидактичних умов удосконалення навчальної діяльності іноземних студентів. <p>Матеріально-фінансове забезпечення.</p> <p>Інформаційний:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Створення інформаційних систем і баз, що забезпечують іноземних студентів і викладачів необхідними матеріалами для ефективної навчальної діяльності іноземних студентів; • Використання новітніх інформаційних технологій і засобів комунікації для забезпечення ефективної навчальної діяльності іноземних студентів. <p>Кадровий:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення готовності викладачів до роботи з іноземними студентами, розвиток їхньої лінгво-методичної і полікультурної компетентності; • Стимулювання викладачів, що здійснюють ефективну роботу з навчання іноземних студентів; • Аналіз роботи, нормування праці і оцінка (на основі певних критеріїв) роботи викладачів з навчання іноземних студентів; • Формування організаційної культури: встановлення норм, цінностей, правил, які сприяють ефективній підготовці іноземних студентів та успішної адаптації їх у педагогічній системі ВНЗ. <p>Психологічний:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення мотивації іноземних студентів і викладачів; • Психологічне забезпечення адаптації студентів і викладачів у ході навчальної діяльності; • Створення позитивного психологічного клімату в колективі навчального закладу. <p>Педагогічний:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Організація навчання та обміну досвідом викладачів, що працюють з іноземними студентами; • Вивчення досвіду навчання іноземних студентів.
Критерії якості управління	Високі результати навчальної діяльності іноземних студентів, оволодіння комунікативною і професійною компетентністю, досягнення адаптованості в навчальному процесі ВНЗ, задоволеність студентів і викладачів результатами навчальної діяльності, відповідність її до освітніх стандартів.
Результат	Досягнення комунікативної та професійної компетентності іноземними студентами в педагогічній системі ВНЗ, досягнення адаптованості в соціокультурних умовах ВНЗ.

Ми також намагалися з'ясувати те, як китайські студенти оцінюють схожість процесу навчання в КНР і Україні. При цьому тільки 10% респондентів заявили, що навчання в Україні схоже на навчання в Китаї. 56% респондентів відзначили, що частково схожі, а 34% респондентів вважають, що навчання в Китаї та Україні зовсім не схожі.

Мета одного з питань анкети полягала у виявленні ступеня задоволеності китайських студентів організацією процесу навчання в українських ВНЗ. При цьому 64% респондентів виявилися задоволені організацією навчального процесу, 30% - не дуже задоволені, а 6% респондентів абсолютно не задоволені організацією навчального процесу.

Нас також цікавив ступінь задоволеності студентів контролем результатів навчання. Як відомо, цей фактор впливає на загальну задоволеність процесом навчання, багато в чому визначає ставлення студентів до викладачів, навчання, а також впливає на мотивацію навчання. У результаті аналізу анкет ми виявили, що 58% опитаних нами китайських студентів виявилися задоволеними результатами проведення іспитів і заліків, вважають результати справедливими. При цьому 29% респондентів заявили, що не зовсім задоволені результатами іспитів і заліків, у них були труднощі з розумінням. 8% респондентів відзначили, що не задоволені результатами іспитів і заліків, при цьому в них були великі труднощі з викладачами. 5% студентів заявили, що абсолютно не задоволені результатами іспитів і заліків.

Серед труднощів у навчанні китайські студенти найбільше відзначили недостатнє знання мови викладання. Більшість студентів зазначили, що російська мова складна для вивчення. Основні труднощі викликають фонетика (наприклад, буква "р", наголос), граматику (найскладніше - відмінювання за відмінками), а також лексику (особливо професійна та наукова). Недостатнє знання російської мови китайським студентом з боку викладача може помилково оцінюватися як незнання і незрозуміння предмета, що вивчається.

Також студенти висловили думку про те, що найчастіше труднощі вивчення того чи іншого предмета пов'язані з викладачем, його майстерністю викладання і спілкування, бажанням працювати з іноземними студентами.

Незвичним у навчанні для китайських студентів насамперед виявилися: система іспитів і заліків, графік занять, а також відсутність проживання всіх студентів у гуртожитку, відсутність постійного спілкування з колективом. Для нас також було цікаво з'ясувати, як китайські студенти оцінюють якість освітніх послуг, що надаються їм українськими вищими навчальними закладами. Оцінку ми просили поставити по 5-бальній системі. Були отримані наступні результати:

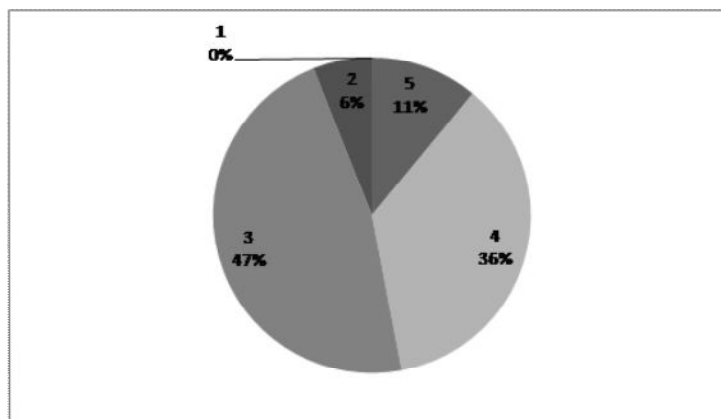

Рис. 1 Результати відповіді на запитання анкети "Як Ви оцінюєте якість освітніх послуг, які Ви отримали в Україні?"

На наш погляд, виявлені нами результати анкетування (58% респондентів відзначили, що не зовсім задоволені результатами навчання) можуть бути пов'язані з тим, що китайські студенти, направляючись на навчання в Україну, не завжди мають повне і достовірне уявлення про те, що їх чекає в іншій країні: не знайомі з організацією студентського життя і процесом навчання в Україні, які досить сильно відрізняються. Крім того, на рівень реалізації мети навчання в іншій країні може істотно впливати процес загальної адаптації студента до життя в нових для нього соціокультурних умовах.

З метою вдосконалення дидактичних умов управління навчальною діяльністю китайських студентів в Україні ми рекомендуємо організувати для студентів спеціальну програму адаптації до навчання в Україні.

Закордонні науковці довели, що швидкій та кращій адаптації сприяє впровадження так званих орієнтаційних програм, або програм інтенсивної підготовки до навчання у вищому навчальному закладі. Аналіз досвіду країн Європи та США в цьому напрямі засвідчує, що впровадження програм адаптації потребує набагато менше матеріальних, фізичних, моральних та інших затрат, ніж затрати на ліквідацію наслідків, що виникають унаслідок поганої адаптації або "неадаптації" іноземних студентів, оскільки ці наслідки мають негативний вплив як на локальному, індивідуальному рівні (психічні й фізичні хвороби студентів, зниження престижу ВНЗ, відмова іноземних студентів взагалі навчатися за кордоном тощо), так і на зовнішньому рівні (імідж країни, неспроможність побудови міжнародних зв'язків з іншими країнами тощо).

Програми адаптації, як правило, спрямовані на ознайомлення з новим середовищем (від університетського середовища до суспільства країни), новими умовами навчання, праці; удосконалення мовних навичок, що дає студентіві можливість бути незалежним і вільним у чужій країні; створення кола друзів серед співвітчизників, місцевих студентів і представників інших країн.

Програми адаптації відрізняються в кожній країні, у кожному навчальному закладі термінами проведення, змістом, основними характеристиками тощо. Але вони схожі за такими параметрами: цільова аудиторія – іноземні студенти, які приїжджають на навчання в іншу країну; мета – надати умови для кращої адаптації іноземних студентів в умовах нового суспільства та системи навчання, для подолання соціальних, мовних, моральних, психічних, матеріальних бар'єрів тощо.

В Україні такі програми майже відсутні. Більшість ВНЗ України працює за стандартною схемою: у ВНЗ працює підготовчий факультет, де навчання здійснюють українською/російською мовою протягом одного року. Іноземні студенти, які приїжджають на навчання в Україну здебільшого не володіють ні російською, ні українською, а часто й англійською мовами. Одразу починають інтенсивне вивчення мови. Протягом року іноді відбуваються екскурсії містом або до місцевих визначних пам'яток культури. У цей період у студентів часто виникає багато запитань, і вони стикаються з проблемами організації: проживання в Україні, навчання та отримання інформації, психологічної допомоги. Вони потребують знайомства не лише з культурною сферою життя України, а й з системами освіти, охорони здоров'я, здійснення державного управління, українським законодавством тощо.

Якщо оцінювати схожість і відмінності процесів навчання в КНР і Україні, то необхідно враховувати, що до 1990-х років системи освіти КНР і України, яка входила до складу СРСР, були великою мірою схожими. Це було пов'язано зі співпрацею наших країн у галузі освіти. Однак починаючи з 90-х рр. XX століття Китай усе більше уваги починає приділяти вивченню визнаного позитивного досвіду побудови системи освіти в провідних країнах світу (в Західній Європі і США). З цього часу в навчальний процес насамперед китайських ВНЗ починають адаптуватися елементи організації навчального процесу західних університетів.

Організація навчального процесу в українських ВНЗ сьогодні також трансформується. Україна активно прагне модернізувати систему вищої освіти, враховуючи інтеграційні процеси в Західній Європі (Болонський процес). Ці обставини, на наш погляд, пояснюють, чому більшість китайських студентів відзначили, що організація процесу навчання в КНР і Україні лише частково схожі, а в багатьох випадках абсолютно не схожі. Цей висновок також є підставою для розробки спеціальної програми адаптації для китайських студентів у системі вищої освіти України.

Вважаємо важливим проведення спеціального семінару для викладачів, які працюють з китайськими студентами. Мета цього семінару полягає в розвитку їх лінгвометодичної та полікультурної компетентності. До змісту занять вважаємо за необхідне включити такі напрями, як: знайомство з історією і культурою Китаю; знайомство з особливостями історичного та сучасного розвитку системи освіти Китаю; аналіз труднощів китайських студентів під час навчання в Україні; вивчення культурних особливостей китайських студентів, виявлення особливостей реалізації навчання китайських студентів.

Перспективу даного напрямку досліджень ми бачимо у вивченні особливостей дидактичної адаптації студентів різних національностей і порівнянні цих особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. – Л., 1988. – 270 с.
2. Иванова М.А., Титкова Н.А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе: Методические рекомендации преподавателям / М.А. Иванова, Н.А. Титкова. – СПб.: СПб ГТУ, 1993. – 16 с.
3. Сурыгин А.И. Дидактический аспект обучения иностранных студентов / А.И. Сурыгин. – СПб.: Нестор, 1999. – 391 с.

Подано до редакції 15.06.11
